مقاله پژوهشی

بررسی رابطه‌ی بین هوش اخلاقی با فرسودگی تحصیلی و اضطراب آشکار/ پنهان دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بوشهر

فرخنده مهبودی، رضا نعمتی، آرمان زارعی، نسرین خیبر*

چکیده

مقدمه: چالش‌های دوران دانشجویی می‌تواند منابعی از تنیدگی و اضطراب مفرط را برای دانشجویان فراهم آورد، که اغلب به فرسودگی تحصیلی، مشکلات سلامت، ضعف در عملکرد، ترک تحصیل، و حتی خودکشی منجر می‌شود. با توجه به اثرات اضطراب و فرسودگی در تمام جنبه‌های زندگی، بررسی این عوامل و تلاش در جهت کاهش آنها اهمیت زیادی دارد. هوش اخلاقی از عواملی است که می‌تواند در سازگاری مناسب و پایداری زندگی اجتماعی دانشجویان در طولانی‌مدت کمک کننده باشد. لذا مطالعه حاضر با هدف بررسی رابطه‌ی بین هوش اخلاقی با فرسودگی تحصیلی و اضطراب آشکار/ پنهان انجام گردید.

روش‌ها: این مطالعه توصیفی–همبستگی با مشارکت ۶۷۰ نفر از دانشجویان رشته‌های مختلف علوم پزشکی بوشهر که به روش تمام شماری وارد مطالعه شدند، انجام شد. داده‌ها با استفاده از ۴ پرسشنامه مشخصات جمعیت‌شناختی، فرسودگی تحصیلی اصلاح شده ماسلاچ(Maslach)، اضطراب آشکار/پنهان اشپیل برگر(Spiel Berger) و هوش اخلاقی کیل و لنیک(Kiel & Lennick) جمع‌آوری شد.

نتایج: نتایج نشان داد که هوش اخلاقی با میزان فرسودگی تحصیلی و میزان اضطراب آشکار/پنهان رابطه معکوس و معنی‌دار دارد (P<0. 001). همچنین بین فرسودگی تحصیلی با میزان اضطراب آشکار/ پنهان رابطه مستقیم و معنی‌دار مشاهده شد (P<0. 001).

نتیجه‌گیری: بر اساس یافته‌های این مطالعه، هوش اخلاقی می‌تواند به‌عنوان یک عامل حفاظتی در برابر فرسودگی تحصیلی و اضطراب آشکار/پنهان در دوران دانشجویی عمل کند. بنابراین، توجه دانشگاه‌ها و مسوولین آموزش عالی به تقویت و توسعه هوش اخلاقی دانشجویان می‌تواند به بهبود سلامت روانی و عملکرد تحصیلی آن‌ها کمک کند.

واژه‌های کلیدی: هوش اخلاقی، فرسودگی تحصیلی، اضطراب آشکار، پنهان

مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی/ تیر ۱۴۰۳؛ ۲۴ (۴): ۳۰ تا ۳۹

DOI: 10.48305/24.0.30

مقدمه

رشد و بالندگی هر جامعه‌ای مرهون نظام آموزشی آن جامعه است(۱). یکی از موانع دستیابی به رشد و بالندگی و رسالت و اهداف آموزشی دانشگاه‌ها، وجود فرسودگی تحصیلی است، که تأثیر منفی بر یادگیری و افزایش کارآمدی دارد(۲و۳). فرسودگی حالتی از خستگی ذهنی و هیجانی است، که حاصل سندرم استرس مزمن مانند سنگینی نقش، فشار و محدودیت زمانی، و فقدان منابع لازم برای انجام دادن وظایف و تکالیف محوله است(٤).

فرسودگی تحصیلی می‌تواند به سلامت روحی دانشجویان آسیب رساند و در سرنوشت علمی دانشجویان تأثیر داشته و آنان را با ناکامی‌های مختلفی در دوران تحصیل و یا پس از آن در زندگی شخصی و حرفه‌ای مواجه کند(۵).

فرسودگی پدیده‌ی حادی نیست و در طول زمان و در ارتباط

* **نویسنده مسؤول:** نسرین خیبر (مربی)، پرستاری سلامت جامعه، دانشکده علوم پزشکی بهبهان، بهبهان، ایران. Nasrin.kheibar@gmail.com

دکتر فرخنده مهبودی (استادیار)، پرستاری داخلی و جراحی، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی بوشهر، بوشهر، ایران. (F.mehboodi1352@gmail.com)؛ رضا نعمتی، (کارشناسی ارشد)، فوریت‌های پزشکی، دانشکده پیراپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی بوشهر، بوشهر، ایران. (Reza.nemati@bpums.ac.ir)؛ آرمان زارعی (کارشناس پرستاری)، بیمارستان مرکز قلب، دانشگاه علوم پزشکی بوشهر، بوشهر، ایران. (Arman.zareei1@gmail.com)

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۸/ ۲۱، تاریخ اصلاحیه: ۱۴۰۳/۲/۸، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۵/۱۰

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.48305/24.0.30]

با مسائل مختلف از جمله قرارگیری در معرض تنش‌های محیطی بروز می‌نماید(٦و٧) تحقیقات نشان داده است فرسودگی تحصیلی به‌صورت چند عاملی بروز می‌کند و یکی از متغیرهای مرتبط با آن، اضطراب است(٨). تنیدگی مفرط در بین دانشجویان اغلب به فرسودگی تحصیلی، بیکاری، اعتیاد، مشکلات سلامت، ضعف در عملکرد، ترک تحصیل و در برخی موارد حتی خودکشی و دیگرکشی منجر می‌شود(٩). حداقل نیمی از دانشجویان پزشکی در دوران تحصیل خود در دانشگاه فرسودگی را تجربه می‌کنند(١٠). وخامت تدریجی این علائم و اختلالات روانی را در نتایج مطالعه‌ای از سوئیس می‌توان یافت، جایی که در میان دانشجویان پزشکی ترم‌های بالاتر و پزشکان جوان در حال آموزش حدود ٣٠٪ افسردگی آشکار و حدود ١٥٪ اختلالات اضطرابی گزارش شد(١١و١٢). در ایران نیز به گزارش منابع متعدد فرسودگی سطح بالا در دانشجویان مختلف گروه پزشکی از حدود ١٠ درصد تا حدود ٧٧ درصد گزارش شد(١٣تا١٥). در تازه‌ترین مطالعه که توسط شریف شاد و همکاران انجام شد، تقریبا ٨ درصد فرسودگی بالا و ٦٧ درصد فرسودگی متوسط گزارش گردید(١٦).

اضطراب می‌تواند یک متغیر چندبعدی باشد که دو بعد اصلی آن تحت عنوان اضطراب آشکار/پنهان(state-trait anxiety) شناخته شده است. اضطراب پنهان ویژگی فردی پایدار و نسبتاً با ثباتی است، که فرد را مستعد تجربه اضطراب در اکثر مکان‌ها و موقعیت‌ها می‌کند(١٧). اضطراب آشکار بیانگر احساس افراد و برانگیختگی و فعال‌سازی سیستم خودمختار(سمپاتیک و پاراسمپاتیک) است(١٨).

هوش را می‌توان به‌عنوان یک توانایی ذهنی کلی برای استدلال، حل مسئله و یادگیری تعریف کرد(١٩). تحقیقات کنونی گاهی هوش را به‌عنوان یک سازه چندبعدی (اجتماعی، عملی، تحلیلی، شناختی، عاطفی) که شامل انواع مختلفی از هوش می‌شود، تلقی می‌کند(٢٠تا٢٢).

هوش اخلاقی مفهومی جدید در عرصه‌ی علم است(٢٣) که توسط کلارکن(Clarken) به‌عنوان ظرفیت تمایز بین درست و نادرست، داشتن یک قطب‌نمای اخلاقی قوی و عمل به شیوه‌ای مناسب تعریف شده است(٢٤). هوش اخلاقی شامل چهار مولفه‌ی درست کاری، مسوولیت‌پذیری، دلسوزی و بخشش است(٢٣و٢٥). افراد دارای هوش اخلاقی بالا، سعی می‌کنند کارهایشان را با توجه به اصول اخلاقی انجام دهند(٢٣).

نتایج برخی تحقیقات نشان‌دهنده نقش مثبت هوش اخلاقی و مؤلفه‌های آن در ارتقاء سلامت روانی و جسمانی است(٢٦و٢٧).

تقویت هوش اخلاقی می‌تواند در بهبود روابط بین فردی، مسوولیت‌پذیری و رفتار تحصیلی مبتنی بر اخلاق تأثیر داشته باشد(٢٨). تقویت هوش اخلاقی در زنان مبتلا به اضطراب فراگیر توانسته منجر به کاهش اختلال شناختی گردد(٢٩).

باتوجه به اینکه آموزش در حوزه علوم پزشکی یکی از دشوارترین برنامه‌های آموزشی است، دانشجویان این رشته‌ها بیشتر در معرض خطر فرسودگی تحصیلی، استرس، اضطراب و افسردگی هستند؛ این فرآیند آموزشی نیازمند زمان و تعهد عاطفی خاصی است که در صورت همراهی با استرس، تأثیرات منفی بر سلامت روانی دارد و منجر به افسردگی و اضطراب می‌شود(٣٠). اختلالات روانی مانند اضطراب بر یادگیری و عملکرد تحصیلی دانشجویان تأثیر سوء دارند. علاوه‌بر این، فرسودگی تحصیلی یکی از چالش‌های رایجی است که بر انگیزه و اشتیاق تحصیلی تأثیر می‌گذارد(٧). در برخی مطالعات، نقش پیش‌بین عواملی مانند هوش هیجانی، رضایت از زندگی و عدالت آموزشی، در فرسودگی تحصیلی، همچنین رابطه هوش‌هیجانی با اضطراب، بررسی گردید(٣١)؛ اما مطالعات در این حوزه چندان گسترده نیست. لذا نظر به اهمیت موضوع، مطالعه‌ی حاضر برآن است که رابطه‌ی بین هوش اخلاقی، به‌عنوان یکی از ویژگی‌های فردی، با فرسودگی تحصیلی و اضطراب آشکار/پنهان دانشجویان علوم پزشکی بوشهر را مورد بررسی قرار دهد.

روش‌ها

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.48305/24.0.30]

مطالعه فوق از نوع توصیفی-همبستگی می‌باشد. جامعه پژوهش ۲۱۲۹ دانشجوی شاغل به تحصیل در مقاطع کارشناسی تا دکتری در رشته‌های مختلف دانشگاه علوم پزشکی بوشهر در سال ۱۳۹۷ بودند. انتخاب نمونه پژوهش به روش سرشماری بود و کلیه دانشجویانی که معیارهای ورود را داشتند وارد مطالعه گردیدند. معیار ورود به مطالعه اشتغال به تحصیل دانشجو در یکی از رشته‌های علوم پزشکی دانشگاه بوشهر و تمایل به شرکت در مطالعه بود. تنها معیار خروج از مطالعه عدم تکمیل صحیح پرسشنامه بود. پس از کسب مجوز اخلاق و مجوزهای رسمی، پژوهشگر و کمک پژوهشگران به دانشکده‌های مختلف مراجعه نموده و با کسب اجازه از اساتید قبل از شروع کلاس‌ها وارد کلاس درس شده و با ارائه توضیحات لازم و جلب نظر مشارکت‌کنندگان، پرسشنامه‌ها را که مشتمل بر پرسشنامه اطلاعات جمعیت‌شناختی و سه پرسشنامه استاندارد هوش اخلاقی، اضطراب آشکار/ پنهان و فرسودگی تحصیلی بودند در یک نوبت تحویل دانشجویان می‌دادند. پرسشنامه‌ها پس از حدود ۱۵ دقیقه تکمیل و بلافاصله جمع‌آوری می‌شد.

داده‌های این مطالعه با استفاده از الف: پرسشنامه اطلاعات جمعیت شناختی (در برگیرنده اطلاعات مربوط به سن، جنس، رشته تحصیلی، وضعیت شغلی، سال ورود، وضعیت تأهل، منبع تأمین هزینه زندگی و تحصیل، معدل و وضعیت سکونت) **ب**: پرسشنامه استاندارد هوش اخلاقی کیل و لنیک(Kiel & Lennick) با ۴۰ سوال با مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت (هرگز، به‌ندرت، بعضی اوقات، اغلب اوقات، همیشه). این ابزار در ایران مورد استفاده قرار گرفت، (ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۴). در هوش اخلاقی نمره هر فرد بین ۲۰-۱۰۰ خواهد بود که ۱۰۰-۹۰ عالی، ۸۹-۸۰ خیلی خوب، ۷۹-۷۰ خوب و ۶۹ و کمتر از آن ضعیف ارزیابی می‌گردد(۳۲و۳۳).

ج: پرسشنامه فرسودگی تحصیلی دانشجویان اصلاح شده‌ی فرم عمومی مقیاس فرسودگی ماسلاچ(Maslach) است، ۱۵ سوال دارد و شامل ۳ خرده مقیاس خستگی عاطفی با ۵ سوال، شک و بدبینی با ٤ سوال، و خودکارآمدی تحصیلی با ٦ سوال می‌باشد. سوالات در یک پیوستار ۷درجه‌ای از هرگز(۰) تا همیشه(٦) نمره‌گذاری می‌شود. فرسودگی تحصیلی با کسب نمره بالا در ابعاد خستگی عاطفی و شک و بدبینی، و نمره پایین در بعد خودکارآمدی مشخص می‌شود. ابزار توسط رستمی و همکاران هنجاریابی شد و به نقل از رستمی اعتباریابی آن به روش همسانی درونی در نمونه مطالعات هلندی، پرتغالی و اسپانیایی نیز انجام گردید(۳٤).

د: پرسشنامه اضطراب اشپیل برگر(Spiel Berger)، با ٤۰ سوال که دارای دو مقیاس اضطراب حالت و صفت است. اضطراب آشکار در مقیاس چهار گزینه‌ای خیلی کم، کم، زیاد و خیلی زیاد و اضطراب پنهان به صورت تقریباً هرگز، گاهی اوقات، بیشتر اوقات و تقریباً همیشه می باشد. در ایران برای اضطراب آشکار و پنهان آلفای کرونباخ به‌ترتیب برابر با ۰/۹۰۸٤ و ۰/۹۰۲۵ به‌دست آمد. همچنین پایایی در تحقیقات مختلف بالای ۸۷ درصد گزارش گردید. علاوه بر این همبستگی بین دو فرم اضطراب بسیار بالا می‌باشد (۰/۹٦ تا ۰/۹۸)(۳۵و۳٦).

این مطالعه با کد اخلاق IR. BPUMS. REC. 1397. 026 در دانشگاه علوم پزشکی بوشهر به تصویب رسید.

داده‌ها با نرم‌افزار SPSS19 آنالیز شد. آمار تحلیلی شامل ضریب همبستگی پیرسون جهت بررسی رابطه‌ی بین هر کدام از متغیرهای جمعیت شناختی با نمرات هوش اخلاقی، فرسودگی و اضطراب آشکار/پنهان و نیز ارتباط بین فرسودگی و اضطراب و رگرسیون جهت تعیین رابطه هوش اخلاقی با فرسودگی تحصیلی و اضطراب آشکار و پنهان استفاده گردید.

نتایج

به‌طور کلی ۱۱۰۰ پرسشنامه در بین دانشجویانی که تمایل به شرکت در مطالعه داشتند توزیع و جمع‌آوری گردید، که پس از خارج نمودن پرسشنامه‌های ناقص، ٦۷۰ پرسشنامه‌ی

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-25]
[DOI: 10.48305/24.0.30]

کامل مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت (٦١ درصد پاسخ‌دهی). بررسی اطلاعات جمعیت شناختی ٦٧٠ دانشجوی شرکت‌کننده در پژوهش نشان داد که اکثر دانشجویان در محدوده سنی ٢٥-١٦ سال(٩٥ درصد)، زن(٥٢/٢ درصد)، رشته پرستاری (٣٤/٣ درصد)، غیرشاغل (٩٠/٢ درصد)، مجرد (٨٩/٥ درصد) و ساکن خوابگاه (٧٩/٢ درصد) بودند. (جدول شماره١)

تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد که میانگین نمره هوش اخلاقی، فرسودگی تحصیلی و اضطراب آشکار/پنهان دانشجویان به‌طور کلی بالاتر از سطح متوسط بوده، و بین نمرات دانشجویان رشته‌های مختلف تفاوت آماری معنی‌داری دیده نشد ($p>0/05$). (جدول شماره ٢)

همچنین بین سایر مشخصات جمعیت شناختی واحدهای مورد پژوهش با هر کدام از متغیرهای هوش اخلاقی، فرسودگی تحصیلی و اضطراب آشکار/پنهان رابطه آماری معنی داری دیده نشد ($p>0/05$).

از طرفی مشاهده شد بین میانگین نمره هوش اخلاقی با متغیرهای فرسودگی تحصیلی ($p<0/001, r=-0/32$)، رابطه معکوس و معنی‌داری برقرار است. یعنی با افزایش هوش اخلاقی فرسودگی تحصیلی کاهش می یابد. این رابطه در خصوص ارتباط هوش اخلاقی و اضطراب نیز مشاهده گردید و رابطه معکوس و معنی‌داری بین هوش اخلاقی و اضطراب آشکار ($p<0/001, r=-0/29$) / اضطراب پنهان ($p<0/001, r=-0/34$) برقرار بود یعنی افزایش هوش اخلاقی، کاهش اضطراب آشکار/پنهان را به‌دنبال داشت. در بررسی رابطه فرسودگی تحصیلی با میزان اضطراب آشکار و پنهان از نظر آماری، رابطه مستقیم و معنی‌داری مشاهده شد ($p<0/001, r=0/45$) بدین معنی که فرسودگی تحصیلی نیز با افزایش اضطراب آشکار/ پنهان همراه بود.

جدول ١. مشخصات جمعیت شناختی واحدهای مورد پژوهش

متغیر		تعداد	درصد
سن	٢٥-١٦	٦٣٧	٩٥
	٣٥-٢٦	٣٣	٥
جنس	مرد	٣٢٠	٤٧/٨
	زن	٣٥٠	٥٢/٢
رشته تحصیلی	پزشکی	١٤٢	٢١/٣
	دندانپزشکی	٧٤	١١
	پرستاری	٢٣٠	٣٤/٣
	اتاق عمل	٤٦	٦/٩
	هوشبری	٥٦	٨/٤
	مامایی	٤٤	٦/٦
	تغذیه	٣٣	٤/٩
	بهداشت	٤٥	٦/٧
وضیت شغلی	شاغل	٦٥	٩/٨
	غیر شاغل	٦٠٥	٩٠/٢
وضعیت تاهل	متاهل	٧٠	١٠/٥
	مجرد	٦٠٠	٨٩/٥
منبع درآمد	شخصی	٧١	٩/٩
	خانواده	٥٩١	٨٨/٢
	شخصی و خانواده	٨	١/٩
محل سکونت	خوابگاه	٥٣١	٧٩/٢
	غیر خوابگاه	٨٤	١٢/٥
	خانواده	٥٥	٨/٣
سابقه مشروط شدن	بلی	٣٣	٥
	خیر	٦٣٧	٩٥

جدول ٢. میانگین نمره هوش اخلاقی، فرسودگی تحصیلی و اضطراب آشکار/پنهان در واحدهای مورد پژوهش

رشته های تحصیلی	هوش اخلاقی میانگین±انحراف معیار(از ٢٠٠)	فرسودگی تحصیلی میانگین±انحراف معیار(از ١٠٥)	اضطراب آشکار میانگین±انحراف معیار (از ٨٠)	اضطراب پنهان میانگین±انحراف معیار (از ٨٠)
پزشکی	١٤٥/١٧±٥/٦	٥٥/١٢±٧/٨	٤٥/٨±٩/٤	٤٥/٩±٤/٢
دندانپزشکی	١٤٦/٢٠±٩/٩	٥٣/١٠±٩/٤	٤٨/٨±٨/٦	٤٦/٩±١/١
پرستاری	١٤٦/٢٣±٢/٤	٥١/١٢±٤/٤	٤٤/٩±٧/٤	٤٤/٩±١/٥
مامایی	١٤٤/٢١±٩/٥	٥٤/٩±٨/١	٤٦/٦±٦/٤	٤٦/٧±٩/٧
اتاق عمل	١٤٣/٢٠±٧/٦	٥٦/١٣±٦/٦	٤٥/٨±٦/٥	٤٤/٨±١/٣
هوشبری	١٤٩/٢١±٨/٢	٥٦/١٣±٥	٤٨/٨±٤/٢	٤٧/٧±١/٩
تغذیه	١٤٩/١٧±٧/٣	٥١/١٥±٢	٤٩/٥±٥/٣	٤٨/٦±٢/٥
بهداشت	١٥٠/٢٢±٤/٦	٥٥/٧±٥/٥	٤٥/٨±٤/٤	٤٤/٩±٩/١
کل	١٤٦/٢١±٧/٦	٥٠/٢٢±٤/٦	٤٦/٨±٢/٦	٥٣/١٣±٥/٢
P-value تفاوت نمره بین رشته‌ها	٠/٢١	٠/٦٩	٠/٢٦	٠/٨٤
مقدار (t)	١/٠٦	٠/٩٧	-١/٢٦	-٠/٧٣

بحث

هدف از انجام این مطالعه بررسی رابطه‌ی بین هوش اخلاقی

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-25]
[DOI: 10.48305/24.0.30]

با دو متغیر فرسودگی تحصیلی و اضطراب آشکار و پنهان در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بوشهر بود. یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد بین هوش اخلاقی و فرسودگی تحصیلی رابطه‌ی معکوس و معنی داری وجود دارد، یعنی با افزایش هوش اخلاقی، فرسودگی تحصیلی کاهش می‌یابد. این یافته با یافته‌های سیدر و گیلبرت(Sider & Gilbert) در خصوص دانشجویان(۳۷) و حسینی پور و رنج دوست در دانش آموزان(۳۸) همخوانی دارد که در مطالعات خود نشان دادند هوش اخلاقی قادر است پیشرفت تحصیلی دانشجویان را به صورت مثبت پیش‌بینی کند. فرسودگی تحصیلی، فقدان موفقیت و پیشرفت دانشجویان را به‌دنبال دارد(۳۹).

در تبیین این یافته می‌توان گفت اخلاق بخش تفکیک‌ناپذیری از زندگی انسان و زیرمجموعه‌ای از فلسفه عملی است که در جستجوی مجموعه‌ای از رفتارهای درست و نادرست و تبیین خوبی و بدی در آنها در شرایط معین می‌باشد، مسلماً شکل‌پذیری هنجاری و نهادینه شدن ارزش‌های اخلاقی در ساختار درونی افراد و افکار انسان تأثیر خواهد گذاشت و کمک می‌کند تا فرد برای همه کارها از جمله تحصیل ارزش قائل شود. وقتی در کاری موفقیت وجود داشته باشد، نگاه فرد در آن زمینه مثبت می‌شود و احساس خوشایندی به وی دست خواهد داد. در این صورت قابل توجیه است که گفته شود هوش اخلاقی، فرسودگی تحصیلی را در دانشجویان کاهش می‌دهد. و مجموعه‌ی این عوامل توجیه‌کننده‌ی اتکا به هوش اخلاقی به‌عنوان یک ظرفیت روانشناختی برای بهبود تنش و پیامدهای متعاقب آن می‌باشد.

همچنین بر اساس نتایج به دست آمده هوش اخلاقی و اضطراب آشکار و پنهان در دانشجویان علوم پزشکی بوشهر بیشتر از متوسط است اما فرسودگی تحصیلی در حد متوسط بود. این نتیجه با پژوهشی که توسط عزت دیره در دانشجویان کارشناسی دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز انجام شد همسو می‌باشد(۴۰). مشکانی و همکاران در بررسی دانشجویان کارورز پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران نشان دادند، که دانشجویان پزشکی به درجاتی، مبتلا به اضطراب آشکار/پنهان شدید می‌باشند(۴۱).

در تبیین این نتایج می‌توان گفت که اضطراب آشکار/پنهان یکی از مهم‌ترین عواملی هستند که باعث تضعیف روحیه دانشجویان می‌شوند و قدرت تفکر را از آنها می‌گیرند و در نتیجه آنها را به سمت افت تحصیلی پیش می‌برند. نمره کم و افت تحصیلی نیز باعث حقارت دانشجویان می‌شود و خود را فردی ضعیف می‌پندارند که نمی‌تواند نمره خوبی کسب کند. بنابراین ضعف تحصیلی به عاملی برای اضطراب تبدیل می‌شود و این چرخه ادامه می‌یابد.

تحصیل در سطوح دانشگاهی، باتوجه به تفاوت در ماهیت آموزش و تغییر در نقش افراد از دانش‌آموزی به دانشجویی، همواره می‌تواند با حوادث و آسیب‌های روانی همچون اضطراب همراه باشد(۴۲). تحقیقات پور برات و همکاران که به بررسی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی نشان می‌دهد که حدود ۲۷ درصد از دانشجویان از سطح بالایی از اضطراب رنج می‌برند(۴۳). همچنین در گزارش نتایج مطالعه مروری حسینی، شیوع اختلالات روانی در دانشجویان علوم پزشکی کشور ایران از ۱۲ تا ۲۸ درصد گزارش شده است(۴۴). در مطالعه‌ی میری و همکاران که به مقایسه سلامت روان دانشجویان علوم پزشکی و گروه مهندسی پرداخته حدود ۴۵ درصد از دانشجویان مشکوک به اختلالات روان مانند اختلالات اضطرابی، افسردگی، اختلال در کارکرد اجتماعی و علائم جسمانی بودند(۴۵). ریبیرو و همکاران(Ribeiro & et al.) در یک مطالعه مروری که به بررسی استرس و کیفیت زندگی دانشجویان پرداخته، نشان دادند که کیفیت زنگی ارتباط معکوس با استرس داشته و عواملی مانند بی‌خوابی و فرسودگی نیز با بدتر شدن آن مرتبط بودند(۴۶).

اضطرابی که در حین تحصیل دانشجویان رخ می‌دهد، مهم‌ترین نوع اضطراب در این سنین است که سلامت روان دانشجویان را تهدید کرده و بر کارآمدی و شکوفایی استعدادها، شکل‌گیری شخصیت و هویت اجتماعی آنان تأثیر سوء می‌گذارد به طوری که با افزایش اضطراب تحصیلی،

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-25]
[DOI: 10.48305/24.0.30]

میزان اهمال کاری تحصیلی در دانشجویان افزایش می‌یابد(٤٧).

بر اساس یافته‌های این پژوهش، بین مشخصات جمعیت شناختی واحدهای مورد پژوهش با هر کدام از متغیرهای هوش اخلاقی، فرسودگی تحصیلی و اضطراب آشکار/پنهان رابطه آماری معنی داری دیده نشد. نتایج متفاوتی در پژوهش‌های مختلف مشاهده شد؛ نتایج پژوهش مرزوقی و همکاران که به بررسی رابطه فرسودگی با عدالت آموزشی در دانشجویان علوم بهزیستی و توانبخشی حاکی از آن است که عوامل موقعیتی مانند محیط آموزشی، حمایت اجتماعی، جنسیت، رشته تحصیلی، موفقیت تحصیلی و کیفیت فعالیت‌های درسی می‌تواند، بر فرسودگی تحصیلی دانشجویان مؤثر باشد(٤٨). اما در مطالعه عظیمی و همکاران که مانند مطالعه ما در دانشجویان علوم پزشکی انجام شده بود، بین فرسودگی تحصیلی و متغیرهای جمعیت شناختی ارتباط داری مشاهده نشد(٤٩). در مطالعه شبیب اصل و همکاران که رابطه هوش اخلاقی با خصوصیات دموگرافیک دانشجویان پرستاری و مامایی را مورد بررسی قرار داده بود بین جنسیت و هوش اخلاقی رابطه‌ای وجود نداشت اما رابطه هوش اخلاقی با سن و وضعیت تاهل معنی دار بوده است(٥٠).

یکی از محدودیت‌های پژوهش حاضر آن است که یافته‌های به‌دست آمده از طریق پرسشنامه و به‌صورت خودگزارش‌دهی به‌دست آمده و مشخص نیست تا چه اندازه با رفتارهای واقعی در زندگی روزمره مرتبط باشد. همچنین علی‌رغم توزیع بیش از ١١٠٠ پرسشنامه در بین دانشجویانی که تمایل به شرکت در پژوهش داشتند، تنها ٦٧٠ پرسشنامه کامل و قابل ورود به مرحله تجزیه و تحلیل بود که این عامل می‌تواند تا حدی نتایج را تحت تأثیر قرار دهد. از دیگر محدودیت‌ها قلمرو مکانی و زمانی مطالعه است چرا که این مطالعه تنها بر روی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بوشهر صورت گرفته و در تعمیم نتایج باید احتیاط نمود.

از جمله نقاط قوت این مطالعه حجم نمونه بالا و تنوع رشته‌های تحصیلی دانشجویان بود که امکان مقایسه متغیرهای مطالعه در بین رشته‌های مختلف علوم پزشکی را فراهم نمود.

نتیجه‌گیری

در یک جمع‌بندی کلی می‌توان گفت که متغیر هوش اخلاقی در امر تحصیل دانشجویان مؤثر بوده و می‌توان امیدوار بود با ارتقاء هوش اخلاقی از طریق آموزش و برنامه‌های حمایتی، فرسودگی تحصیلی و اضطراب دانشجویان را مدیریت نمود. لذا آگاهی روانشناسان تربیتی، مشاوران تحصیلی و سایر متخصصان از این متغیرها و به‌کارگیری و استفاده از آنها در امر تحصیلی دانشجویان می‌تواند کمک‌کننده باشد.

قدردانی

بدین‌وسیله از زحمات معاونین پژوهشی و آموزشی دانشگاه علوم پزشکی بوشهر و از کلیه دانشجویان ارجمند که در این مطالعه شرکت نمودند، کمال سپاسگزاری و تشکر را داریم.

تضاد منافع:

تمامی اعضا اعلام می‌دارد، تضاد منافع وجود ندارد.

منابع

1. Falahchai M, Taheri M, Neshandar Asli H, Babaee Hemmati Y, Pourseyedian S. [A Survey of the Relationship between Academic Burnout and Academic Achievement of Dental Students of Guilan University of Medical Sciences]. Research in Medical Education. 2020; 12(4): 70-9.[Persian]
2. Seif MH. [The Comparative Causal Model of Academic Burnout in Students of Shiraz University of Medical Sciences and Payame Noor University]. Iranian Journal of Medical Education. 2017; 17: 11-23.[Persian]

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-25]
[DOI: 10.48305/24.0.30]

3. Pourseyyed SM, Motevalli MM, Pourseyyed SR, Barahimi Z. [Relationship of Perceived Stress, Perfectionism and Social Support with Students' Academic Burnout and -Academic Performance]. Education Strategies in Medical Sciences. 2015; 8(3): 187-94. [Persian]
4. Maslach C, Schaufeli WB, Leiter MP. Job burnout. Annu Rev Psychol. 2001; 52(1): 397-422.
5. Salehi Omran I, Hajitabar M, Shafai A. [The relationship of educational justice with educational exhaustion in Mazandaran University students]. Journal of Educational Leadership and Management Research. 2018; 4(16): 97-124.[Persian]
6. Mansournia SH, Karimi K. [The Relationship between Academic Achievement and Self-Handicapping due to Mediating Effect of Academic Burnout among University Students]. The Scientific Journal of Rehabilitation Medicine. 2020; 9(3): 254-64.[Persian]
7. Ghadampour E, Farhadi A, Naghibeiranvand F. [The relationship among academic burnout, academic engagement and performance of students of Lorestan University of Medical Sciences]. Research in Medical Education. 2016; 8(2): 60-8.[Persian]
8. Pokhrel NB, Khadayat R, Tulachan P. Depression, anxiety, and burnout among medical students and residents of a medical school in Nepal: a cross-sectional study. BMC psychiatry. 2020; 20(1): 298.
9. Pourehsan S, Tajrobehkar M, Shamsi Nezhad M. [The Prediction of Academic Burnout Based on Anxiety Sensitivity, Loneliness and Fear of Intimacy]. Education Strategies in Medical Sciences. 2022; 15(1): 38-45.[Persian]
10. Ishak W, Nikravesh R, Lederer S, Perry R, Ogunyemi D, Bernstein C. Burnout in medical students: a systematic review. Clin Teach. 2013; 10(4): 242-5.
11. Arigoni F, Bovier PA, Mermillod B, Waltz P, Sappino A-P. Prevalence of burnout among Swiss cancer clinicians, paediatricians and general practitioners: who are most at risk? Supportive Care in Cancer. 2009; 17(1): 75-81.
12. Arigoni F, Bovier PA, Sappino AP. Trend in burnout among Swiss doctors. Swiss Med Wkly. 2010; 140: w13070.
13. Aghagari Z, Ahmadi M, Borhani F. [Prevalence of Academic Burnout and Its Related Factors among Nursing Student in Tehran Shahid Beheshti University of Medical Sciences, 2015,(Iran)]. Qom University of Medical Sciences Journal. 2019; 13(8): 50-61.[Persian]
14. Asayesh H, Sharififard F, Mosavi M, Taheri Kharameh Z, Aliakbarzade Arani Z, Shouri Bidgoli A. [Correlation among academic stress, academic burnout, and academic performance in nursing and paramedic students of Qom University of Medical Sciences, Iran]. Qom University of Medical Sciences Journal. 2016; 10(7) :74-83.[Persian]
15. Bijari B, Abbasi A, Askari M. [Burnout syndrome and general health among senior medical students of birjand university of medical sciences]. Journal of Medicine and Spiritual Cultivation. 2017; 25(1): 19-28.[Persian]
16. Sharif Shad F, Arsang-Jang S, Kheyrollahi F. [Prevalence of Academic Burnout and Its Related Factors among Medical Student in Qom, Iran]. Qom University of Medical Sciences Journal. 2017; 11 (2) :77-86.[Persian]
17. Spielberger CD. Anxiety: Current trends in theory and research. Amsterdam, Netherlands: Elsevier; 2013.
18. Spielberger CD. Anxiety, cognition and affect: A state-trait perspective. In: Tuma AH, Maser JD, editors. Anxiety and the anxiety disorders. New York: Routledge; 2019:171-82.
19. Colom R, Karama S, Jung RE, Haier RJ. Human intelligence and brain networks. Dialogues Clin Neurosci. 2010; 12(4): 489-501.
20. Ayoub AEA, Aljughaiman AM. A Predictive Structural Model for Gifted Students' Performance: A Study Based On Intelligence and Its Implicit Theories. Learning and Individual Differences. 2016; 51: 11-8.
21. González-Treviño IM, Núñez-Rocha GM, Valencia-Hernández JM, Arrona-Palacios A. Assessment of multiple intelligences in elementary school students in Mexico: An exploratory study. Heliyon. 2020; 6(4):e03777.
22. Yousefi P, Heshmati H. [Moral intelligence and its position in nursing profession]. Development Strategies in Medical Education. 2015; 2(2): 65-73.[Persian]

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.48305/24.0.30]

23. Sotoodeh H, Shakerinia I, Kheyrati M, Dargahi S, Ghasemi Jobaneh R. [Surveying the relationship between spiritual and moral intelligence and the psychological well-being of nurses]. Iranian Journal of Medical Ethics and History of Medicine. 2016; 9(1): 63-73.[Persian]
24. Clarken RH. Moral Intelligence in the Schools; 2009. [cited 2024 May19]. available from: https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED508485.pdf
25. Lennik D, Kiel F. Moral intelligence: Enhancing business performance and leadership success. Philadelphia, Pennsylvania: Wharton School Publishing; 2007.
26. Lawler-Row KA, Karremans JC, Scott C, Edlis-Matityahou M, Edwards L. Forgiveness, physiological reactivity and health: The role of anger. Int J Psychophysiol . 2008; 68(1): 51-8.
27. Cox SS, Bennett RJ, Tripp TM, Aquino K. An empirical test of forgiveness motives' effects on employees' health and well-being. J Occup Health Psychol. 2012; 17(3): 330.
28. Faramarzi M, Jahanian K, Zarbakhsh M, Salehi S, Pasha H. The role of moral intelligence and identity styles in prediction of mental health problems in healthcare students. Health. 2014; 6(8).
29. Naeimi L, Golshani F. [Effectiveness of Moral Intelligence Training on Cognitive Distortions in Patients with General Anxiety Disorder]. Salamat Ijtimai (Community Health). 2019; 6(4):389-398.[Persian]
30. Aghajani Liasi G, Mahdi Nejad S, Sami N, Khakpour S, Ghorbani Yekta B. The prevalence of educational burnout, depression, anxiety, and stress among medical students of the Islamic Azad University in Tehran, Iran. BMC Med Educ. 2021; 21(1): 471.
31. Samari A,Tahmasbi F.[The study of correlation between emotional intelligence and academic achievement among university students]. Journal of Fundamentals of Mental Health. 2008; 9(36): 75-80.[Persian]
32. Pourjamshidi M, Beheshtirad R. [The Effect of Moral Intelligence and Mental Health on Happiness of Students]. Positive Psychology Research. 2016; 1(4): 55-66. [Persian]
33. Labbafinejad Y, Bossaghzade A. [Assessment of anxiety prevalence and its contributing factors in female medical students of Tehran University of Medical Sciences in 2010-2011]. Iran Occupational Health. 2012; 9(3): 32-38.[Persian]
34. Rostami Z, Abedi MR, Schuffli VB. [Standardization of Maslash burnout inventory among female students at University of Isfahan]. New Educational Approaches 2011;6(1):21-38.[Persian]
35. Bahrami MA, Asami M, Fatehpanah A, Dehghani Tafti A, Ahmadi Tehrani GH. [Moral intelligence status of the faculty members and staff of the Shahid Sadoughi University of Medical Sciences of Yazd]. Iranian Journal of Medical Ethics and History of Medicine. 2012; 5(6): 81-95.[Persian]
36. Rafaati Sh, Rejeh N, Ahmadivash TM, Davati A. [Hooshe Akhlaghi Daneshjooyane Pezeshki Daneshgahhaye Oloom Pezeshki Shahre Tehran]. Quarterly Journal of Medical Ethics. 2014; 8(27): 71-91.[Persian]
37. Seider S, Gilbert JK, Novick S, Gomez J. The role of moral and performance character strengths in predicting achievement and conduct among urban middle school students. Teachers College Record. 2013; 115(8): 1-34.
38. Hoseinpoor Z, Ranjdoost SH. The relationship between moral intelligence and academic progress of students third year of high school course in Tabriz city. Advances in Environmental Biology. 2013; 7(11): 3356-61.
39. Sadoughi M. [The Relationship between Psychological Capital and Academic Burnout among Medical Students: The Mediating Roles of Academic Engagement]. Razi Journal of Medical Sciences. 2019; 26(1): 10-22.[Persian]
40. Deyreh E, Faragollah Chaaby I. [Identification of Early Maladaptive Schemas and Determination of their Effects on Obvious and Hidden Anxiety of Probationary Students, Academic Failure and Academic Weakness]. Educational Development of Judishapur. 2020; 11(2): 205-18.[Persian]
41. Meshkani Z, Dabiran S, Amini R. [The Study Of Anxiety In Medical Students And It's Relation With Practice of Health Behavior]. Tehran University of Medical Sciences Journal. 2005; 63(3): 188-92.[Persian]
42. Amini R, Jouzi M, Moghimian M, Khorasani P. [Effect of the educational counseling program by the supervisor on the level of anxiety in bachelor degree nursing students]. Journal of Nursing Education. 2013; 2(2) :1-9.[Persian]

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.48305/24.0.30]

43. Poorbarat S, Rajabzadeh R, Rahimi J, Mohaddes Hakkak H, Gangi R, Hosseini SH, et al. [The Relationship between Spiritual Intelligence and Test Anxiety Scale in Students of North Khorasan University of Medical Sciences]. Journal of North Khorasan University of Medical Sciences. 2021; 12(4): 83-9.[Persian]
44. Hosseini SH. [The Effect of Qur'anic Intimacy on Mental Health of Medical Students; A Narrative Review]. Quran and Medicine. 2022; 6(4): 87-92.[Persian]
45. Miri MM, Hosseini SM, Mazhabdar Ghashghaei H. [Comparison of the Mental Health of Medicine and Engineering Students in Iran, 2014-2015]. Journal of Military Medicine. 2017; 18(4): 360-6.[Persian]
46. Ribeiro ÍJ, Pereira R, Freire IV, de Oliveira BG, Casotti CA, Boery EN. Stress and quality of life among university students: A systematic literature review. Health Professions Education. 2018; 4(2): 70-7.
47. Rezaei Adaryani M, Azadi A, Ahmadi F, Vahedian Azimi A. [Comparison of depression, anxiety, stress and quality of life in dormitories students of Tarbiat Modares university]. Iranian Journal of Nursing Research. 2007; 2(4-5): 31-8.[Persian]
48. Marzooghi R, Heydari M, Heidari E. [Investigating the relationship between educational justice and academic burnout of students at the University of Welfare and Rehabilitation Sciences]. Strides in Development of Medical Education Journal. 2013; 10(3): 328-334.[Persian]
49. Azimi H, Shams J, Sohrabi MR, Malih N. The frequency of academic burnout and related factors among medical students at Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, in 2016. Social Determinants of Health. 2016; 2(1): 21-8.
50. Shabib Asl N, Ghorbani M, Mirzaei Fandokht O, Alinaghiloo S. Moral Intelligence of Nursing Students During Covid-19 Pandemic: The Role of Demographic Characteristics. Health, Spirituality and Medical Ethics. 2021; 8(4): 219-226.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.48305/24.0.30]

Investigating the Relationship Between Moral Intelligence, Academic Burnout and State/Trait Anxiety of Students at Bushehr University of Medical Sciences

Farkhondeh Mehboodi[1], Reza Nemati[2], Arman Zareei[3], Nasrin Kheibar[4]

Abstract

Introduction: *The challenges in students' life can provide sources of stress and excessive anxiety for them, which often leads to academic burnout, health problems, poor performance, dropping out of school, and even suicide. Considering the effects of anxiety and burnout in different aspects of life, it is important to investigate and reduce these factors. Moral intelligence is one of the factors that can help in proper adaptation and sustainability of students' social life in the long term. Therefore,* this *study was endeavored to investigate the relationship between moral intelligence and academic burnout and state/trait anxiety.*

Methods: *This descriptive-correlational study was conducted with the 670 students of different fields of medical sciences in Bushehr who were included using the complete enumeration method. Data were collected using four questionnaires of demographic characteristics, modified Maslach academic burnout, Spiel Berger State/Trate anxiety, and Kiel & Lennick moral intelligence.*

Results: *The findings indicated that moral intelligence has an inverse and significant relationship with the level of academic burnout and the level of overt/hidden anxiety (P<0.001). Besides, a direct and significant relationship was observed between academic burnout and the level of state/trait anxiety (P<0.001).*

Conclusion: *Based on the findings moral intelligence can act as a protective factor against academic burnout and state/trait anxiety during academic life. Therefore, the attention of higher education authorities to develop the moral intelligence of students can help improve their mental health and academic performance.*

Keywords: Moral Intelligence, Academic Burnout, State/Trait Anxiety

Addresses:

1. Assistant Professor, Medical and Surgical Nursing, Nursing and Midwifery School, Bushehr University of Medical Sciences, Bushehr, Iran. Email: F.mehboodi1352@gmail.com.
2. Msc Of Nursing, Emergency Medical Department, Paramedical Faculty, Bushehr University of Medical Sciences, Bushehr, Iran. Email: Reza.nemati@bpums.ac.ir
3. Bachelor of Nursing, Heart Center Hospital, Bushehr University of Medical Sciences, Bushehr, Iran. Email: Arman.zareei1@gmail.com.
4. (✉) Instructor, Community Health Nursing, Behbahan Faculty of Medical Sciences, Behbahan, Iran. E-mail: Nasrin.kheibar@gmail.com

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-25]

[DOI: 10.48305/24.0.30]